

doi:10.5559/di.20.1.06

POLITIKA REFORME MIROVINSKIH SUSTAVA: KOMPARATIVNA ANALIZA HRVATSKE, SLOVENIJE I SRBIJE

Filip DUJMOVIĆ
Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje –
Središnja služba, Zagreb

UDK: 368.914(497.5:497.4:497.11)
Pregledni rad

Primljeno: 25. 5. 2009.

Tema rada odnosi se na probleme transformacije mirovinskih sustava Hrvatske, Slovenije i Srbije, koje su uslijedile nakon raspada SFRJ. Razmatra se proces stvaranja zasebnih mirovinskih sustava na temelju jedinstvenoga sustava međugeneracijske solidarnosti, koji je vrijedio na cjelokupnom prostoru bivše države. Ishodi politika reformi mirovinskih sustava bili su različiti, neovisno o činjenici što su proizašli iz jednoga modela i što su na primjenu reformi utjecali savjeti Svjetske banke o načinu preobrazbe sustava (više mirovinskih stupova, prenošenje financijske sigurnosti s države na pojedinca, diverzifikacija financijskih ulaganja). U prikazu je naglasak stavljen na demografiju i financijsku održivost mirovinskih sustava nizom statističkih podataka. Na kraju je zaključeno da je Hrvatska probleme u mirovinskom sustavu pokušala riješiti uvođenjem sustava obvezne kapitalizacije, od koje ne smije odustati, jer će u protivnom sav tranzicijski trošak biti uzaludan. Slovenija je uvela samo dobrovoljnu kapitalizaciju, a zbog loše demografije i nerobusnosti sustava teret prvoga stupa mogao bi ubuduće postati prevelik. Srbija se također odlučila samo za dobrovoljnu kapitalizaciju, no s tom razlikom što Srbija drugi stup nije uvela zbog nemogućnosti financiranja tranzicijskoga troška, ali tu mogućnost nije potpuno ni odbacila. Uspješnost mirovinske reforme istinski će se pokazati kada u mirovinu krenu osiguranici koji su većinu radnoga vijeka proveli u novim sustavima.

Ključne riječi: mirovine, mirovinske reforme, Hrvatska, Slovenija, Srbija

Filip Dujmović, Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje –
Središnja služba, Mihanovićeva 3, 10 000 Zagreb, Hrvatska.
E-mail: filip.dujmovic@gmail.com

UVOD

Država koja se brine o socijalnoj sigurnosti svojih građana – "socijalna država" još od vremena Otta von Bismarcka, utemeljitelja modernoga mirovinskog sustava – jedna je od primarnih vrednota koju je poštovala većina europskih zemalja, bez obzira na političko uređenje i razinu ekonomske razvijenosti. Mirovinski sustav, koji je prevladavao u svim europskim zemljama, pa tako i u bivšoj SFRJ, bio je zasnovan isključivo na načelu međugeneracijske solidarnosti, tzv. *pay-as-you-go* (PAYG) sustavu, kojim isplata mirovina ovisi o uplati doprinosa radno aktivnoga stanovništva, a pojedinac se lišava odgovornosti prema svom socijalnom statusu u dobi kada mu radna aktivnost prestaje.

Raspadom SFRJ te prevelikim opsegom prava mirovinskoga sustava naslijeđenog od bivše države mirovinski sustavi novonastalih država našli su se na rubu financijske održivosti.

Sve tri države, kojih su mirovinski sustavi predmet ovoga rada, prošli su i još prolaze kroz neke oblike reformi. Slovenija i Hrvatska reformu su započele potkraj 1990-ih, a Srbija tek na početku novoga tisućljeća. Reforme su uglavnom obilježile uvođenje tzv. mirovinskih stupova, pod utjecajem savjetnika Svjetske banke.

Cilj ovog rada jest komparativnom analizom mirovinskih sustava zemalja bivše Jugoslavije – Hrvatske, Slovenije i Srbije – pokazati koja je od navedenih država najbolje riješila mirovinski sustav i koliko je u novom sustavu smanjena socijalna komponenta koja je prije bila izražena.

Od ostalih država nastalih raspadom SFRJ upravo su Hrvatska, Slovenija i Srbija pogodne za komparativnu analizu, i to iz nekoliko razloga. Prvi je zato što su imale istu početnu poziciju (barem što se tiče mirovinskih sustava), tj. preuzele su mirovinski sustav bivše Jugoslavije, koji je bio u primjeni do početaka reformi. Drugi je razlog taj što su sve tri zemlje bile središte gospodarskoga i političkoga života bivše države. Treći razlog leži u gospodarskoj razvijenosti te sudjelovanju u euro-integracijama svake pojedine države.

Važno je istaknuti da premda su sve tri države primale slične sugestije stručnjaka Svjetske banke glede provođenja mirovinskih reformi zasnovanih na stupovima, one su taj model različito primijenile.

U ovom radu težište je stavljeno na prikaz demografsko-ekonomskih pokazatelja mirovinskih sustava, uz prethodni osnovni prikaz inicijalnoga sustava kakav je bio u SFRJ prije samoga raspada. Zaključno, sustavi su stavljani u kontekst modernizacije, socijalnih prava i financijske stabilnosti i održivosti.¹

MIROVINSKI SUSTAV SFRJ PRIJE RASPADA

Mirovinsko i invalidsko osiguranje u SFRJ bilo je važan dio sustava udruženog rada. U osiguravanju materijalne i socijalne sigurnosti, mirovina se utvrđivala na osnovi radnoga doprinosa koji je radnik dao svojim tekućim i minulim radom (Dular, 1985.), iz čega je jasno da se radilo o sustavu međugeneracijske solidarnosti (PAYG) s naglaskom na solidarnosti.

Osobni je dohodak uz dužinu mirovinskoga staža bio osnovno mjerilo za određivanje visine mirovine, a sustav se financirao prije svega doprinosima, stopa kojih se utvrđivala u samoupravnim sporazumima svakih pet godina.

Mirovinsko i invalidsko osiguranje bilo je uređeno saveznim Zakonom o osnovnim pravima iz mirovinskog i invalidskog osiguranja,² republičkim zakonima o mirovinskom i invalidskom osiguranju, društvenim dogovorima i samoupravnim sporazumima te statutima i drugim samoupravnim općim aktima samoupravnih interesnih zajednica mirovinskog i invalidskog osiguranja.

Saveznim zakonom bile su utvrđene osnove sustava za sve kategorije zaposlenika, osnovna prava iz mirovinskog i invalidskog osiguranja za radnike u udruženom radu, kao i neke vrste mirovina pod posebnim uvjetima (npr. mirovine boraca NOR-a).

Republičkim zakonima omogućeno je republikama da određena prava reguliraju samostalno, u skladu sa svojim mogućnostima, poput prava na prijevremenu starosnu mirovinu, prava korisnika mirovine na minimalnu mirovinu i na zaštitni dodatak uz mirovinu i sl.

Mirovinsko i invalidsko osiguranje provodilo se u tri posebne samoupravne interesne zajednice (kasnije su to fondovi) organizirane prema republikama, i to mirovinskog i invalidskog osiguranja radnika, zatim samostalnih zanatlija, ugostitelja i prijevoznika te individualnih poljoprivrednika.

U Republici Srbiji sva tri fonda zadržala su se do 1. siječnja 2008., kada su ujedinjeni u Republički fond za penzijsko i invalidsko osiguranje, dok su u Republici Hrvatskoj na isti način ujedinjeni još 1999., a u Sloveniji 2000. godine. Spajanje fondova pratilo je mirovinske reforme u sve tri promatrane države. U Republici Hrvatskoj prve naznake spajanja fondova ili, bolje rečeno, prijedlozi pojavili su se još potkraj 1980-ih godina, i to ponajviše zbog neefikasnosti i glomaznosti stručne službe, ali i zbog problema naplate doprinosa u pojedinim fondovima.³

MIROVINSKI SUSTAVI HRVATSKE, SLOVENIJE I SRBIJE

Osnovno pitanje svih mirovinskih sustava jest način financiranja mirovina, a dijelimo ga na mirovine tekuće raspodjele ili međugeneracijske solidarnosti (PAYG) te na kapitalizirane mirovine (*capital funded*) individualne mirovinske štednje. Su-

stav međugeneracijske solidarnosti zasnovan je na osiguranicima obveznicima plaćanja doprinosa za to osiguranje te na neposrednom utrošku tih sredstava za isplatu mirovina i ostalih davanja, odnosno za tekuće financiranje. Kapitalizirano mirovinsko osiguranje (obvezno i dobrovoljno) zasniva se na prethodnoj uplati i kapitalizaciji doprinosa koje također plaćaju osiguranici. Doprinosi se prikupljaju tijekom radnog vijeka, ulažu se na tržištima kapitala, a mirovine se isplaćuju iz tako prikupljenih i kapitaliziranih vlastitih sredstava.

Kod prve vrste mirovina bitna je komponenta redistribucije od bogatijih prema siromašnijim kategorijama umirovljenika, dok je kod druge vrste mirovina u prvom planu osobna odgovornost osiguranika, koja se ogleda u ovisnosti visine mirovine o ukupno uplaćenim doprinosima i njihovoj kapitalizaciji (Puljiz, 2005.).

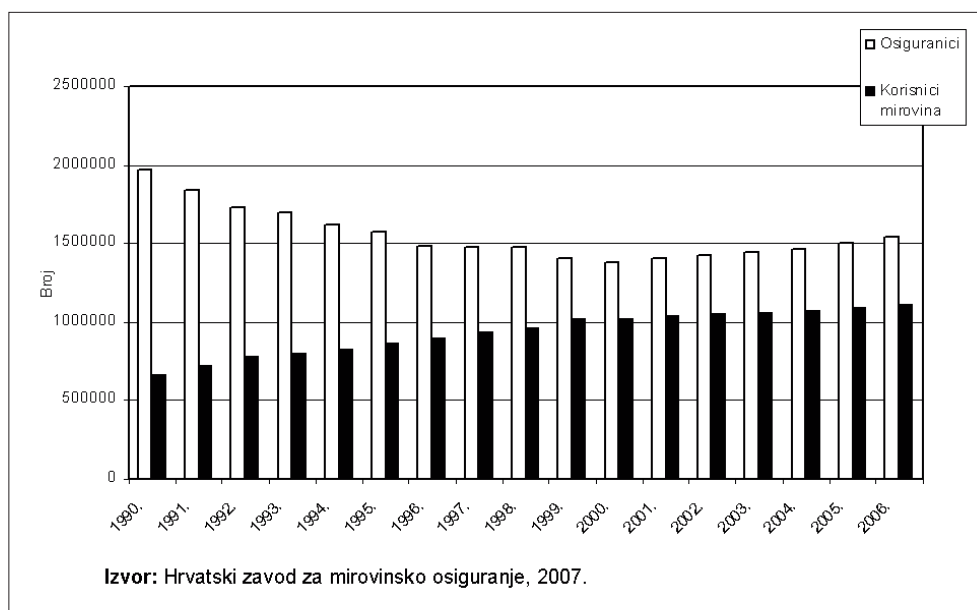
Francuski teoretičar Patrick Artus (1996.) ističe kako je upravo dodatna podjela kapitaliziranih mirovina na fakultativne i obvezne od velike važnosti za financiranje mirovinskoga sustava. Ta se važnost izražava u utjecaju na globalnu stopu štednje, koja ima velik utjecaj na gospodarstvo, ali osim ekonomskih razloga kojima se Artus bavi, ne smijemo zaboraviti ni psihološku komponentu, prema kojoj nije uvijek dobro prepustiti pojedincu da misli na svoju starost (npr. u sustavu fakultativne kapitalizacije), tj. nismo svi jednako odgovorni, educirani i informirani da bismo mogli potpuno procijeniti potrebe vlastite treće životne dobi.

Budući da se financiranje i održivost sustava iskazuje u ekonomskim pokazateljima i obrnuto, prikazat ćemo osnovne pokazatelje stanja u mirovinskom sustavu poput odnosa broja osiguranika i korisnika mirovine, kretanja broja osiguranika, visine prosječne mirovine, udjela prosječne mirovine u prosječnoj plaći i udjela ukupnih mirovinskih rashoda u bruto domaćem proizvodu. Prva dva navedena pokazatelja demografskog su karaktera, no njihov smisao najbolje dolazi do izražaja kada su prikazani zajedno s ekonomskim pokazateljima.

Republika Hrvatska

Mirovinski sustav u Republici Hrvatskoj, utemeljen isključivo na generacijskoj solidarnosti, reformom je 1999. godine dopunjen sustavom kapitalizacije, tako da je uz sustav definiranih davanja (prvi stup) uveden i sustav definiranih doprinosa, odnosno kapitalizacije (drugi i treći stup). Specifičnost hrvatskoga sustava kapitalizacije, u odnosu na druge dvije promatrane zemlje, jest u tome što sadržava uz fakultativni dio (treći stup) i obvezan (drugi stup). Visina doprinosa za mirovinsko osiguranje u Hrvatskoj iznosi 20% bruto zarade, a navedeni postotak dijeli se za pokriće prvoga (15%) i drugoga (5%)

SLIKA 1
Odnos broja osigura-
nika i korisnika miro-
vina u Hrvatskoj od
1990. do 2006. godine

stupa⁴ i osnovni je izvor financiranja, dok se mirovine ostvarene pod povoljnijim uvjetima, kao i sve veći deficit nastao tranzicijskim troškom, financiraju iz proračuna.

Primjenom novoga Zakona o mirovinskom osiguranju i početkom mirovinske reforme povećana je dobna granica za starosnu i prijevremenu starosnu mirovinu, a pooštrena je i definicija invalidnosti. Međutim, trend povećavanja broja umirovljenika iz 1990-ih godina nastavio se, ali je odnos osiguranika i korisnika bio povoljniji, kao rezultat pozitivnih gospodarskih kretanja, odnosno povećanoga zapošljavanja (slika 1).

U 1990. godini omjer broja umirovljenika i osiguranika iznosio je 1 : 3, a u 2006. iznosio je 1 : 1,40, što znači da se u 17 godina navedeni omjer smanjio 2,2 puta. Vidi se i to da je došlo do zamjetnoga pada broja zaposlenika, odnosno osiguranika, uz osjetno povećanje broja građana koji su u krizi izazvanoj ratom i tranzicijom "spas" potražili u mirovinskom sustavu, najviše u invalidskim i prijevremenim starosnim mirovinama, o čemu govori podatak HZMO-a, prema kojem je prosječna dob umirovljenja potkraj 1990-ih bila 54 godine.

Vidi se da je negativan trend iz 1990-ih godina zaustavljen, no činjenica je da u Republici Hrvatskoj još prevladava visoka stopa nezaposlenosti, o čemu svjedoči podatak da je sadašnji broj osiguranika tek danas na razini od oko 75% od broja osiguranika iz 1988. godine, kada ih je bilo nešto više od 2 milijuna.⁵

Prema podacima HZMO-a (2008.a), u prosincu 2007. godine u RH bilo je 1,12 milijuna korisnika mirovina, no gotovo 40% otpada na korisnike invalidskih i obiteljskih mirovina. Is-

taknimo i oko 56 tisuća korisnika braniteljskih mirovina, što pokazuje utjecaj Domovinskog rata na hrvatski mirovinski sustav, ali i na cjelokupnu hrvatsku društveno-gospodarsku situaciju.⁶

Godine 0	Osiguranici 1	Korisnici mirovina 2	Odnos 3
1990.	1 968 737	655 788	3,00
1991.	1 839 265	719 868	2,56
1992.	1 724 792	774 945	2,23
1993.	1 698 138	794 811	2,14
1994.	1 621 901	825 121	1,97
1995.	1 567 981	865 769	1,81
1996.	1 478 975	888 738	1,66
1997.	1 468 938	925 520	1,59
1998.	1 471 509	955 352	1,54
1999.	1 406 091	1 017 801	1,38
2000.	1 380 510	1 018 504	1,36
2001.	1 402 102	1 032 120	1,36
2002.	1 421 981	1 042 192	1,36
2003.	1 443 995	1 054 549	1,37
2004.	1 460 105	1 065 655	1,37
2005.	1 498 877	1 080 571	1,39
2006.	1 538 170	1 100 086	1,40
2007.	1 579 463	1 121 540	1,41

➔ TABLICA 1
Broj osiguranika i korisnika mirovina u Hrvatskoj od 1990. do 2007. godine

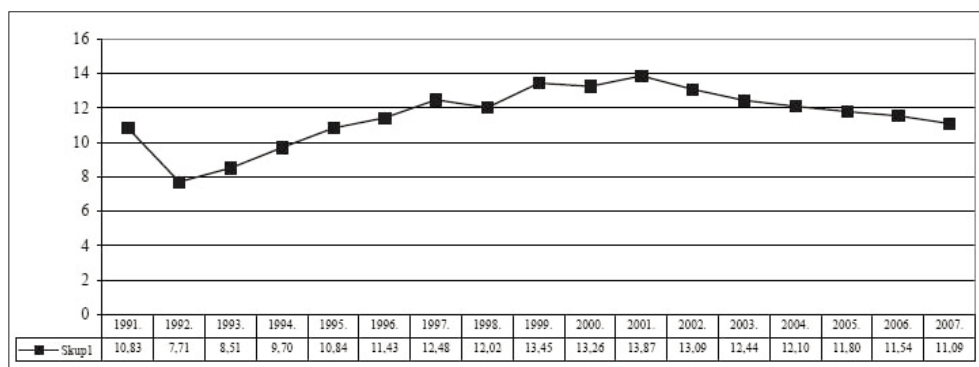
Izvor: Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje, 2008.a

Tranzicijski trošak, definiran kao trošak uvođenja drugoga dijela mirovinskoga sustava, specifičnost je hrvatske reforme mirovinskoga sustava. Taj trošak nastaje uplaćivanjem dijela doprinosa u drugi dio mirovinskoga osiguranja (5% bruto plaće), a zbog čega dolazi do manjka u prvom dijelu mirovinskoga sustava, zasnovanog na međugeneracijskoj solidarnosti. Tranzicijski trošak povećava se razmjerno povećanju broja osiguranika koji postaju osiguranici drugoga dijela mirovinskoga sustava, a početak će se smanjivati kada se poveća broj korisnika osnovnih mirovina, koje su u prosjeku manje od mirovina ostvarenih isključivo iz prvoga stupa. Prema studiji Vlade RH,⁷ tranzicijski trošak će rasti sve do 2018. / 2020. godine, kada će iznositi oko 1,8% BDP-a. Zatim se očekuje smanjivanje do 2040. godine, kada bi tranzicijski trošak trebao iznositi zanemarivih 0,5 % BDP-a.

Udio mirovinskih izdataka u BDP-u iznosio je 1992. godine rekordno niskih 7,71% (HZMO, 2008.a) i od tada bilježi stalan rast do rekordno visokih 13,87% u 2001. godini. Iz grafikona (slika 2) vidi se da od 2002. godine bruto domaći proizvod raste brže od izdataka za mirovinsko osiguranje, što je

SLIKA 2
 Udio ukupnih
 mirovinskih izdataka
 u BDP-u u Hrvatskoj
 od 1990. do 2007.
 godine

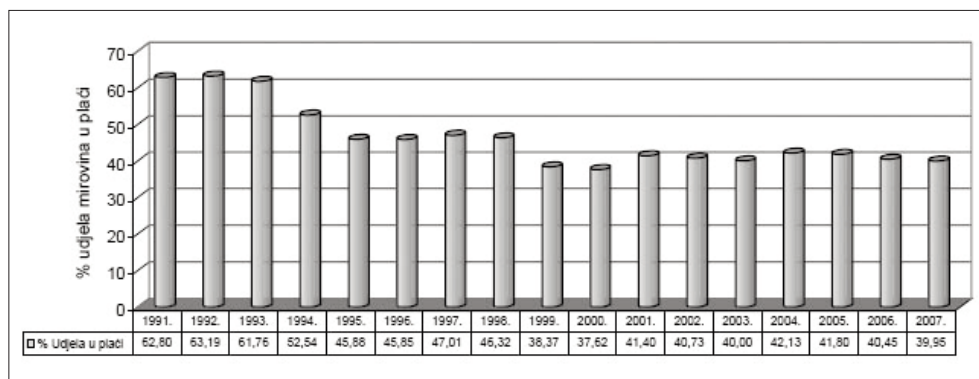
dovelo do trenda smanjivanja mirovinskih izdataka u BDP-u (HZMO, 2008.a). To je posljedica promjena u mirovinskom sustavu koje utječu na priljev umirovljenika i razinu mirovina, poput postroženih uvjeta za ostvarivanje prava te način određivanja i usklađivanja mirovina.

Izvor: Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje, 2008.a

SLIKA 3
 Kretanje udjela
 prosječne mirovine u
 prosječnoj plaći u
 Hrvatskoj od 1990. do
 2007. godine

Hrvatska je na mirovine u 2006. godini potrošila oko 25 milijardi kuna ili 11,5% BDP-a, što čini približno polovicu svih javnih socijalnih troškova.⁸ Trend smanjenja udjela nastavio se u 2007. godini, no prema projekcijama HZMO-a (HZMO, 2008.a) za 2008. godinu, promijenjen je za oko 0,2%, i to zbog početka isplate novoga prava – dodatka na mirovine.⁹

Izvor: Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje, 2008.a

Zamjenska stopa, koja označuje udio prosječne mirovine u prosječnoj plaći, prema podacima HZMO-a (2008.a) za mirovinski staž od 40 godina iznosi 61,12%. No kada prosječnu mirovinu za 2007., umanjenu za porez i prirez, koja je iznosila 1933,83 kn, usporedimo s prosječnom neto plaćom koja je u prosincu 2007. godine iznosila 4958 kn, zamjenska stopa iznosi 39,95%, s tendencijom smanjivanja. Razlog tomu leži u švicarskoj formuli¹⁰ indeksacije mirovina te velikom broju ma-

lih mirovina ostvarenih na osnovi kraćega radnog staža, kao i relativno visokom udjelu invalidskih i obiteljskih mirovina koje su niže od prosjeka. Puljiz (2007.) ističe kako i mirovine obrtnika te poljoprivrednika, kao i mirovine ostvarene primjenom međudržavnih ugovora o socijalnom osiguranju (oko 116 tisuća korisnika), osobito korisnici koji su dio mirovinskoga staža ostvarili u nekoj od bivših jugoslavenskih republika, također smanjuju iznos prosječne mirovine.

Republika Slovenija

Mirovinski sustav Republike Slovenije, reformiran 2000. godine, ostao je zasnovan uglavnom na sustavu definiranih davanja, tj. sustavu međugeneracijske solidarnosti – PAYG, uz uvođenje sustava fakultativnih kapitaliziranih mirovina. Doprinos za mirovinsko osiguranje iznosi 24,35% bruto zarade, a država financira mirovine ostvarene pod povoljnijim uvjetima, kao i sve veći deficit.

Prema podacima Europske komisije (2006.), u 2002. godini 31,6% mirovinskih davanja pokriveno je iz proračuna, od čega 21,1% otpada upravo na pokrivanje deficita, a 10,5% na financiranje mirovina ostvarenih pod povoljnijim uvjetima, od kojih valja posebno istaknuti državnu mirovinu. Državnu mirovinu ostvaruje slovenski državljanin koji ima najmanje 65 godina i živio je barem 30 godina u Republici Sloveniji. Dakle, ne postoji uvjet staža, kao ni pokriće za isplatu ovih mirovina u doprinosima, nego se isključivo financiraju iz proračuna.

Prilikom kreiranja mirovinskoga sustava odustalo se od obvezne kapitalizacije, ponajviše zbog tranzicijskoga troška, no smatralo se da će se velikim poreznim olakšicama na fakultativnu kapitalizaciju (treći stup) privući velik broj osiguranika, a da će efekti biti kao i u obveznoj kapitalizaciji, koja je uvedena u Hrvatskoj. Prema podacima Izvješća Europske komisije (2006.), u 2002. godini četvrtina osiguranika sudjelovala je u trećem stupu, a već 2004. postotak se udvostručio na 51% osiguranika. Uбудuće se očekuje stalno povećanje sudionika u trećem stupu na više od 70%.

Novim Zakonom o mirovinskom osiguranju bitno su pooštreni uvjeti za ostvarivanje prava. Za osobe umirovljene prije pune dobi umirovljenja, koja je 63 godine za muškarce i 61 za žene, a bez 40 godina staža, donosi stroga umanjenja. Navedene promjene uvode se postupno, primjerice, u slučaju uvjeta za punu starosnu mirovinu za žene prijelazno razdoblje traje čak do 2023. godine.

Navedene promjene u mirovinskom sustavu rezultat su želje za suzbijanjem negativnih demografskih trendova, poput starenja i smanjenja radno aktivnoga stanovništva (Tablica 3), kao i ublažavanja trenda povećanog umirovljavanja 1990-ih godina. Iz Tablice 2 vidi se da nepovoljan trend nije zamjetnije zaustavljen, a prema projekcijama ILO-a (*Internatio-*

nal Labour Office) povoljnije neće biti ni ubuduće (Fultz, 2006.).
Kao razlog tomu navodi se umirovljenje *baby boom* generacije
rođene nakon Drugoga svjetskog rata.

➤ TABLICA 2
Broj osiguranika i
korisnika mirovina
u Sloveniji od 1990.
do 2006. godine

⓪ TABLICA 3
Demografske
projekcije Slovenije do
2030. godine

Godine	Osiguranici		Korisnici	Odnos
	0	1	mirovina	
			2	3
1990.		884 600	384 100	2,30
1991.		816 900	418 900	1,95
1992.		764 900	448 800	1,70
1993.		782 600	457 500	1,71
1994.		772 500	458 100	1,69
1995.		769 000	460 300	1,67
1996.		765 700	463 300	1,65
1997.		783 200	468 200	1,67
1998.		784 200	472 400	1,66
1999.		800 467	476 449	1,7
2000.		839 381	482 240	1,7
2001.		841 478	492 485	1,7
2002.		836 544	509 083	1,6
2003.		834 049	517 751	1,6
2004.		836 668	523 854	1,6
2005.		845 643	531 075	1,6
2006.		857 922	536 887	1,6

Izvor: Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije, 2007.

	2002.	2005.	2010.	2015.	2020.	2025.	2030.
Ukupna populacija	1 995 718	2 000 620	2 003 798	1 996 451	1 976 192	1 944 120	1 904 002
Starosne grupe							
0-19 god.	433 884	406 145	375 192	364 890	360 556	354 733	342 654
20-64 god.	1 269 800	1 284 311	1 295 857	1 272 946	1 213 049	1 152 575	1 098 849
65+ god.	292 034	310 164	332 749	358 615	402 586	436 811	462 500

Izvor: Fultz, 2006., str. 152

Struktura umirovljenika (Tablica 4) nepovoljna je kao i u Hrvatskoj, a očituje se u velikom broju invalidskih i obiteljskih mirovina. No od početka mirovinske reforme konstantno se smanjuje broj invalidskih i obiteljskih mirovina, tako da je nepovoljan trend iz 1990-ih godina preokrenut. Razlog tomu je, prema izvješću ZPIZ-a (2007.), poboljšanje zdravstvenih uvjeta, kao i uvjeta sigurnosti na radu kod invalidskih mirovina, a kod obiteljskih to što su reformom sustava iz obiteljskih mirovina izdvojene "udovičke" mirovine.¹¹

U tranzicijskom razdoblju, usprkos pogoršanju odnosa aktivnih osiguranika i korisnika mirovina (Stanovnik, 2000., 332), mirovine su porasle u realnom iznosu, odnosno omjer nije previše oscilirao. To je rezultat indeksiranja mirovina s

● **TABLICA 4**
Pregled prosječnoga broja korisnika mirovina prema vrstama u Sloveniji od 1999. do 2006. godine

plaćom, tako da je stopa zamjene ostala visoka. Kausalitet je bilo povećanje rashoda za mirovine potkraj 1990-ih, koje su se nadomjestile povećanim izdvajanjem za mirovine iz proračuna i njihovim povećanjem u odnosu na BDP. Reformom taj je trend zaustavljen, a zadržavanjem načina indeksiranja nije došlo do osjetnijega pada prosječnih iznosa mirovina.

Godina	Vrste mirovina							
	Starosne	Invalidske	Obiteljske	Udovičke	Ukupno I.	Ostale	Državne	Ukupno II.
1	2	3	4	5	6=2 do 5	7	8	9=6+7+8
1999.	276.255	97.382	86.643	-	460.280	16.169	-	476.449
2000.	282.005	97.804	86.976	663	467.448	14.742	50	482.240
2001.	287.926	97.704	84.260	4.617	474.507	13.440	4.538	492.485
2002.	295.304	97.621	81.688	9.285	483.898	12.205	12.970	509.083
2003.	302.365	97.433	78.818	13.295	491.911	10.997	14.843	517.751
2004.	308.443	96.556	76.038	16.789	497.826	9.888	16.140	523.854
2005.	315.092	96.665	73.254	19.977	504.988	8.909	17.178	531.075
2006.	322.755	96.115	69.735	22.569	511.174	8.023	17.690	536.887

Izvor: Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije, 2007.

	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.
Bruto domaći proizvod (BDP) u SIT	4.300.350	4.799.552	5.355.440	5.813.540	6.271.795	6.620.145	7.126.012
Udio izdataka za mirovine u BDP-u (%)	11,41	11,35	11,22	11,01	10,80	10,78	10,62
Udio ukupnih troškova Zavoda za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije u BDP-u (%)	13,67	13,65	13,68	13,44	13,21	13,25	12,95

Izvor: Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije, 2007.

● **TABLICA 5**
Udio mirovinskih izdataka u BDP-u u Sloveniji od 2000. do 2006. godine

	Starosna	Invalidska	Obiteljska i udovska	Ukupno mirovine
1999.	76,8	61,9	53,5	69,3
2000.	76,1	61,3	53,1	68,7
2001.	73,8	59,5	51,3	66,7
2002.	73,3	59,2	51,1	66,3
2003.	71,5	57,7	49,9	64,8
2004.	70,6	56,8	49,2	64,0
2005.	69,8	56,0	48,6	63,3
2006.	69,2	55,4	48,0	63,0

● **TABLICA 6**
Udio prosječne mirovine u prosječnoj plaći prema vrstama mirovina u Sloveniji od 1999. do 2006. godine (u %)

Izvor: Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije, 2007.

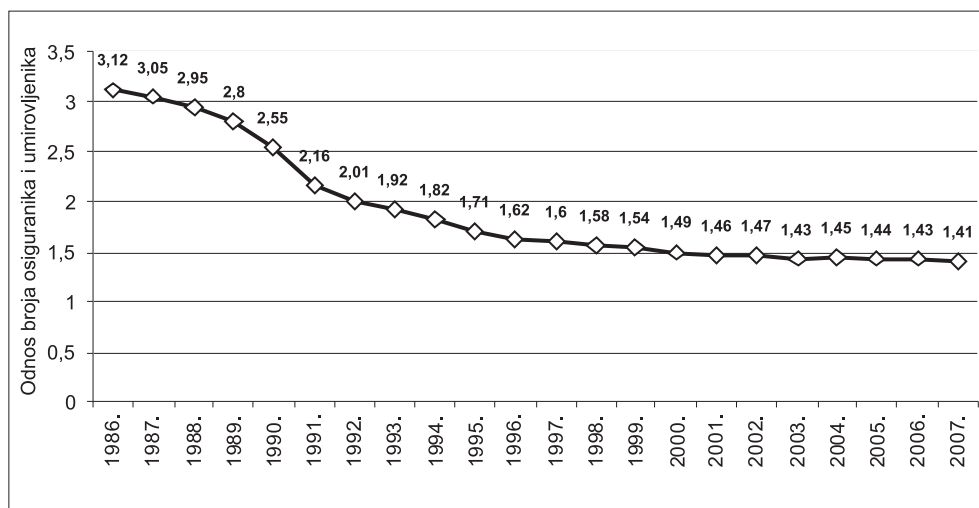
Silazni trend, vidljiv u Tablici 5, zabilježen i nakon reforme 2000. godine, upućuje na to da BDP raste brže od izdataka za mirovinsko osiguranje, no prema projekcijama ILO-a (Fultz, 2006.) taj će se trend nastaviti još kratko. Predviđa se da će do 2030. udio troškova za mirovine narasti do 14,1% BDP-a. Razlozi su indeksacija mirovina prema rastu plaća i starenje stanovništva. To se odražava i na zavisnu stopu, odnosno zbog neujednačenoga rasta broja umirovljenika u odnosu na osiguranike bez obzira na indeksaciju dolazi do pada udjela mirovina u prosječnoj plaći (Tablica 6).

Republika Srbija

Srbija je novi zakon o mirovinskom osiguranju donijela 2003. godine. Novi sustav zasnovan je na međugeneracijskoj solidarnosti – PAYG, uz dodatak kapitaliziranih mirovina fakultativnoga karaktera. Visina doprinosa za mirovinsko osiguranje iznosi 22% bruto plaće, a deficit se financira iz proračuna. No prema planovima i tvrdnjama Vlade RS (Ministarstvo finansija RS, 2007.), tržište kapitala postat će ubuduće osnovni izvor zaduživanja države radi podmirivanja eventualnoga proračunskog deficita u isplati mirovina, pa će biti i okosnica reforme mirovinskog sustava.

Izmjenama Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju¹² kojim je postupno povećana dobna granica za starosnu mirovinu – za žene na 60 godina života, a za muškarce na 65 godina života do 2009. godine – smanjio se pritisak na proračun i stabilizirao odnos broja osiguranika i korisnika mirovina, koji je od 2003. uglavnom konstantan.

SLIKA 4
Odnos broja osiguranika i korisnika mirovina u Srbiji od 1986. do 2007. godine

Izvor: Službena statistika Republičkog fonda za penzijsko i invalidsko osiguranje Srbije, dostavljena u službenoj korespondenciji Hrvatskom zavodu za mirovinsko osiguranje.

Iz priloženoga grafikona (slika 4) vidi se velika promjena omjera korisnika i osiguranika u zadnjih dvadeset godina. Taj se pad uglavnom može pripisati nepovoljnim demografskim kretanjima starenja stanovništva, tako da možemo reći kako Srbija prati trend ostalih europskih zemalja, kao uostalom i Hrvatska i Slovenija. Uz negativan demografski trend, koji se vidi u dugoročnijem prikazu, za negativan trend omjera korisnika i osiguranika krivi su i nepovoljni gospodarski uvjeti, što Srbiju također stavlja u kontekst drugih dviju promatranih zemalja.

Prema podacima Republičkog fonda za penzijsko i invalidsko osiguranje, 31. prosinca 2006. godine bilo je 1 267 574 umirovljenika, od čega su dvije četvrtine starosne mirovine, a po četvrtina otpada na obiteljske i invalidske. Gotovo je isti omjer i u Hrvatskoj, dok je u Sloveniji nešto veći broj starosnih mirovina.

➔ TABLICA 7
Korisnici mirovina
prema vrstama u Srbiji
od 1995. do 2006.
godine (31. prosinca)

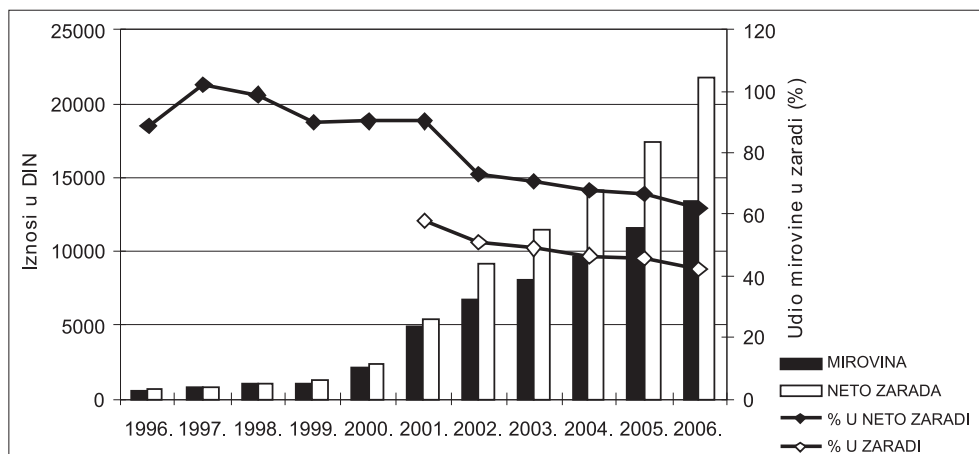
Godina				Mirovine
	Starosne	Invalidske	Obiteljske	Ukupno
1995.	470.207	415.741	277.444	1.163.392
1996.	505.806	415.755	284.548	1.206.109
1997.	531.170	418.170	293.852	1.243.192
1998.	534.884	414.486	302.224	1.251.594
1999.	540.494	412.392	310.429	1.263.315
2000.	544.976	403.791	315.408	1.264.175
2001.	551.736	387.321	301.244	1.240.301
2002.	561.229	389.872	304.713	1.255.814
2003.	559.072	381.799	307.791	1.248.662
2004.	559.899	370.983	310.200	1.241.082
2005.	574.071	359.219	306.283	1.239.573
2006.	607.533	350.166	309.875	1.267.574

Izvor: Republički fond za penzijsko i invalidsko osiguranje zaposlenih Srbije, 2007.

Gledajući strukturu umirovljeničke populacije u zadnjih deset godina, primjećujemo razliku prije 2001. godine (kada su učinjeni prvi koraci u reformi pooštavanjem uvjeta za ostvarivanje prava) i nakon nje. Usporen je rast broja starosnih mirovina, a smanjio se broj invalidskih i obiteljskih mirovina. Trend opadanja vidi se jedino u broju invalidskih mirovina, do kojeg je došlo, kao i u Republici Hrvatskoj, zbog podizanja kriterija ocjena radnih sposobnosti pri određivanju prava i pooštavanja uvjeta za invalidske mirovine.

Zamjetan gospodarski rast Srbije proteklih godina odrazio se na visok rast zarada, što je uz izmjenu formule obračuna mirovina dovelo do blagog smanjenja zamjenske stope, tako da je udio prosječne mirovine u prosječnoj zaradi u 2006.

SLIKA 5
 Prosječne neto plaće i
 prosječne svote miro-
 vina u Srbiji od 1996.
 do 2006. godine

Izvor: Republički fond za penzijsko i invalidsko osiguranje zaposlenih Srbije, 2007.

godini iznosio 42,23% (slika 5), što je približno isto stanje kao u RH. Zanimljivo je kako je 1997. godine mirovina iznosila čak 102,13% neto plaće, koja se 1990-ih godina kretala u prosjeku od 50 do 100 eura, pa mirovini nije bilo teško držati korak.

TABLICA 8
 Udio ukupnih miro-
 vinskih izdataka u
 BDP-u u Srbiji od
 2001. do 2006.
 godine

	Udio ukupnih izdataka u BDP-u (%)
2001.	10,6
2002.	13,0
2003.	13,3
2004.	14,0
2005.	13,8
2006.	13,4

Izvor: Ministarstvo finansija Republike Srbije, 2007.

Činjenica je da je reforma sustava u smislu povećanja starosne granice i postupnoga prijelaza sa "švicarske formule" usklađivanja mirovina na usklađivanje isključivo u skladu s troškovima života dovela do umjerenoga smanjenja udjela mirovina u BDP-u. Od 2006. do 2008. godine mirovina se usklađivala s kretanjem troškova života i prosječne plaće, s time da

se u te tri godine postupno smanjivao utjecaj kretanja visine prosječne plaće, a rastao je utjecaj kretanja troškova života. Od 2009. nadalje mirovine će se dvaput godišnje usklađivati s kretanjem troškova života, uz mogućnost izvanrednog usklađivanja ako iznos prosječne mirovine padne ispod 60% iznosa prosječne plaće. Pretpostavka je da će se i uz očekivano povećanje broja umirovljenika smanjivati udio mirovinskih rashoda u BDP-u, što će rasteretiti javne financije. Prema projekcijama (Arsić, 2005.), smanjenje deficita na osnovi napuštanja "švicarske formule" iznositi će od 0,4% u 2008. do čak 3,5 posto BDP-a u 2025. godini, uz napomenu da bi se zaštita standarda ugroženih umirovljenika osiguravala raznim oblicima socijalne zaštite. Budući da će zbog ovakva načina usklađivanja sigurno doći do pada kupovne moći umirovljenika, doći će i do povećanja broja umirovljenika koji će tu pomoć iskoristiti, a razmjerno tome doći će i do povećanih izdvajanja za socijalnu zaštitu.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Uspješnost reformi mirovinskih sustava najlakše se sagledava egzaktnim ekonomsko-demografskim pokazateljima. Pouzdano možemo ustvrditi da iza svakoga "zdravog" i održivog mirovinskog sustava mora stajati isto takvo gospodarstvo. Dakle, bez gospodarskoga napretka ne mogu se napraviti pomaci k održivom sustavu, bez obzira na to kakvu mirovinsku reformu proveli. S druge strane, cilj promicanja kompatibilnosti i uzajamne potpore između gospodarstva i mirovinskoga sustava ne smije rezultirati time da mirovinski sustav stvara inflaciju, negativno utječe na konkurentnost domaćih poduzeća te da generira fiskalne deformacije ili neuravnoteženosti (Škember, 2004.). Uz to reformirani mirovinski sustav treba, između ostaloga, održati primjerenu razinu potrošnje te razinu domaće štednje uz povećanje gospodarskoga rasta i promicanje proizvodne investicije. Škember (2004.) navodi i osnovne alate koji se rabe u postizanju navedenih ciljeva, poput promjene načina indeksacije mirovina, ograničavanja mirovinskih prava, uvođenja demografskoga faktora u mirovinsku formulu, zamjene bruto osigurane plaće s neto plaćom te promjene metode financiranja mirovinskoga sustava (najčešće uvođenjem sustava kapitalizacije). Gotovo svi navedeni alati primijenjeni su u reformama mirovinskih sustava promatranih zemalja, no različito su dozirani.

Valja naglasiti da su sve tri zemlje suočene s istim problemima u mirovinskim sustavima. Prije svega s nepovoljnim demografskim kretanjima koji negativno utječu na odnos osiguranika i umirovljenika, no ovakav je trend prisutan u cijeloj Europi i ne očekuje se njegova promjena u skoroj buduć-

nosti. Nadalje, tranzicijsko razdoblje ostavilo je traga u gospodarstvima svih triju država, a posebno u gospodarstvu Hrvatske i Srbije, koje je u Hrvatskoj dodatno potencirao Domovinski rat. Navedeni razlozi doveli su do masovnog umirovljavanja u 1990-im godinama, što je dodatno opteretilo mirovinske sustave i potaknulo reforme. Republika Hrvatska jedina je od ovih zemalja u svoj sustav ugradila obveznu kapitalizaciju (drugi stup), pa financijsku održivost sustava dodatno stavila na kušnju tranzicijskim troškom, koji će rasti barem još sljedećih desetak godina. No usprkos tome udio mirovinskih izdataka u BDP-u kreće se unutar okvira država EU-a. Stručnjaci Svjetske banke misle kako bi doprinose za drugi stup trebalo povećati na barem 7%, kako bi kasnija primanja iz drugoga stupa zaista imala pozitivnog utjecaja na visinu mirovine i trend zamjenske stope (Anušić i sur., 2003.). Budući da se takva razmišljanja mogu čuti i od sve većega broja domaćih financijskih stručnjaka i *fond managera*, činjenica je da je to problematika s kojom će se Vlada RH u jednom času morati pozabaviti, no u trenutačnoj gospodarskoj situaciji ne vidi se temelj za ovakvo rješenje povećanja mirovina iz drugoga stupa. Činjenica je, doduše, da primjenom švicarske formule indeksacije mirovine zaostaju za plaćama, što se vidi iz relativno nepovoljne zamjenske stope, no bez jačanja gospodarstva u ovom segmentu ne može doći do pozitivnijega pomačka, kakvu god formulu usklađivanja primjenjivali.

Isto vrijedi za Sloveniju i Srbiju, no Srbiju valja istaknuti jer primjenjuje poprilično "nemilosrdnu" indeksaciju mirovina isključivo prema rastu troškova života. Ovakva indeksacija možda je smanjila udio mirovinskih troškova u BDP-u i pridonijela financijskoj održivosti, no dovest će do sve većega smanjivanja udjela prosječne mirovine u prosječnoj plaći. Slovenija, što se tiče indeksacije, ide najviše na ruku svojim korisnicima mirovina, jer se mirovine usklađuju isključivo prema rastu plaća, što u kombinaciji sa starenjem stanovništva dovodi do stalnoga povećanja mirovinskih izdataka u BDP-u, no i pak uz pad zamjenske stope. Tvorac slovenskoga mirovinskog sustava smatrao je da će porezno stimulirana dobrovoljna kapitalizacija (treći stup) nadomjestiti upravo taj manjak iz PAYG sustava (prvi stup), a hoće li doista biti tako, pokazat će budućnost.

Slovenija ima i dodatni trošak socijalnoga mirovinskog sustava ili tzv. državne mirovine, koja se potpuno financira iz proračuna. U radu stručnjaka Svjetske banke (Palacios i Sluchynsky, 2006.) socijalno mirovinsko osiguranje navodi se kao jedno od rješenja smanjivanja razine siromaštva u tranzicijskim državama koje prelaze na tržišnu ekonomiju. Hrvatska je Vlada također ostavila otvorenu mogućnost uvođenja soci-

jalne mirovine, odnosno nultoga stupa,¹³ kao elementa buduće široke socijalno-zaštitne mreže sustava socijalne sigurnosti.

Individualna kapitalizirana štednja – obvezna ili dobrovoljna – važan je dio reforme mirovinskoga sustava u promatranim državama. Ona u mirovinsko osiguranje unosi element pravednosti – pojedinac dobiva mirovinu u skladu sa svojim doprinosima – ali i sigurnosti. To je dodatni prihod u starosti koji čini dopunu osnovne mirovine iz prvoga stupa. Uvođenjem dobrovoljnoga mirovinskog osiguranja dio odgovornosti za kasniju materijalnu sigurnost pojedinca prebacuje se s države na svakoga konkretnog pojedinca, čime se uspostavlja veći stupanj socijalne sigurnosti, onemogućuje manipulacija mirovinskim fondovima u političke svrhe, odnosno osigurava određena transparentnost. No zahtijeva i dobru gospodarsku situaciju države koja će omogućiti svojim građanima tolika primanja da mogu ostvariti višak prihoda koji će moći uložiti. Bez tog elementa treći je stup mogućnost dostupna eliti.

Slovenija kao gospodarski najjača država uglavnom dobrom gospodarskom situacijom omogućuje svojim građanima viškove ulagačkih sredstava. Kada tomu pridodamo razvijenost institucija za pružanje dobrovoljne kapitalizacije, čini se da velik broj sudionika u trećem stupu nije slučajnost. No ipak, malim brojem stanovnika (oko 2 milijuna) i nepovoljnim demografskim kretanjima i budućnost slovenskoga sustava donekle je neizvjesna. Sigurno je da će u jednom času morati doći do restrikcija relativno povoljnih uvjeta za ostvarivanje prava,¹⁴ a moguće je da će se isključivo socijalna komponenta sustava (državnu mirovinu) morati izdvojiti u zaseban sustav, zbog povećanja, odnosno smanjenja, mirovinskih izdataka.

Republika Hrvatska, za razliku od Slovenije i Srbije, u primjeni sustava kapitalizacije otišla je najdalje, jer je osiguranike obvezala da dio svojih doprinosa izdvajaju u mirovinske fondove. Činjenica je da većina zaposlenih ne može sudjelovati u trećem stupu mirovinskoga osiguranja. No nezaobilazni demografski trendovi starenja stanovništva i ovdje su prisutni, stoga se njih pokušalo umanjiti "prisilivši" osiguranike da kapitaliziraju, uz dodatni benefit poticanja gospodarstva velikom količinom kapitala koji se našao u rukama fondova koji ga ulažu na hrvatskom tržištu. Koliko je taj poticaj jak u odnosu na visinu tranzicijskoga troška, tek će se vidjeti, no sigurno mu ne pridonosi svjetska recesija koja je u uzletu.

Mirovinski sustav Republike Srbije najmlađi je u odnosu na Hrvatsku i Sloveniju. Srbija je u ovoj usporedbi gospodarski najslabija, stoga neuvođenje drugoga stupa prilikom reforme nije značilo odbacivanje sustava obavezne kapitalizacije, nego je riječ o gospodarskoj nemoći podnošenja tran-

zicijskoga troška. Reforma je ponajprije podređena uspostavljanju financijske održivosti sustava, a socijalna je komponenta u drugom planu. To se ogleda i u nepovoljnoj indeksaciji mirovina isključivo prema troškovima života. Dakako, primjenom pravedne metodologije računanja rasta troškova života to bi se moglo izbjeći, no negativan trend zamjenske stope pokazuje da trenutačno nije tako, a moguće je da se nastavi i ubuduće.

Velik je teret, ali i žrtva, koju podnose prijelazne generacija osiguranika u svim državama, a bit će uzaludna ako se sustavi uruše nekontroliranim proširivanjem opsega prava.¹⁵ Ta se prava daju pod utjecajem dnevne politike, dugoročno ne rješavaju ništa te bitno povećavaju mirovinske izdatke, bez obzira na to kako ih izvršna vlast računovodstveno nastojala prikazivati.

Osnovni ciljevi reformi mirovinskih sustava jesu: financijska održivost, stabilne i dovoljno visoke mirovine za sve, veća domaća štednja i ubrzan gospodarski razvoj, veća pravednost mirovinskoga sustava i mogućnost izbora. Hrvatski mirovinski sustav te će probleme pokušati riješiti drugim stupom, od kojega se, budući da je u primjeni skoro deset godina, nikako ne smije odustati, jer će u protivnom sav tranzicijski trošak biti uzaludan, a polovica roka od planiranih dvadeset godina rasta toga troška gotovo je prijeđena. Slovenija, s obzirom na vlastite gospodarske prilike, trećim stupom želi postići iste učinke kao Hrvatska drugim, no zbog loše demografije i premale robusnosti sustava, teret prvoga stupa ubuduće bi mogao postati prevelik. Srbija, da bi mogla stabilizirati mirovinski sustav, mora ponajprije nastaviti s ubrzanim gospodarskim razvojem, no kako je od tri promatrane zemlje najmnogoljudnija, u prilog joj ide već spomenuta robusnost, koja bi mogla ublažiti utjecaj loše demografije. No uspješnost mirovinske reforme istinski će se pokazati kada u mirovinu krenu osiguranici koji su većinu radnoga vijeka proveli u novom sustavu.

Činjenica je da su sve tri države napravile iskorak od starijega sustava, svaka na svoj način, te ostaje nada da će biti dovoljno političke mudrosti da se mirovinski sustavi ne žrtvuju za "više" ciljeve, a u svrhu dnevnopolitičkih zbivanja.

BILJEŠKE

¹ U izvješću Europske komisije (2006.), rađenom na osnovi nacionalnih izvješća zemalja članica o njihovim mirovinskim sustavima, glavni je zaključak da osnovni ciljevi svih mirovinskih sustava trebaju biti primjerenost, održivost i modernizacija, a postizanju tih ciljeva treba težiti istodobno. U protivnom je sigurno njihovo urušavanje.

² *Službeni list SFRJ* (1982., 1985. i 1987.), Zakon o osnovnim pravima iz mirovinskog i invalidskog osiguranja. Beograd, br. 23/82, 77/82, 75/85 i 8/87.

³ Škembar A., ur. (1988.). Analiza o primjeni sistema mirovinskog i invalidskog osiguranja. *Solidarnost*, 15 (4), str. 3-47. To se prije svega odnosilo na poteškoće u Zajednici zanatlija, u kojoj je zbog neplaćanja i nepravodobnog plaćanja doprinosa osiguranika, sredinom osamdesetih, došla u pitanje likvidnost ove Zajednice i njezino funkcioniranje.

⁴ Ova razdioba odnosi se samo na osiguranike uključene u drugi stup. Prilikom uvođenja drugoga stupa 2002. godine osiguranici koji su bili između 40 i 50 godina mogli su izabrati žele li pristupiti, dok je to za mlađe bilo obvezno.

⁵ Prema podacima HZMO-a, 1988. godina bilježi najveći broj osiguranika u Hrvatskoj, njih 2 032 016.

⁶ Za bolju predodžbu spomenimo službeni procjenu Vlade Republike Hrvatske, prema kojoj je ukupna ratna šteta iznosila 65 milijardi 330 milijuna i 635 tisuća DEM, od čega je 40,2% činilo materijalnu štetu, 26,1% troškove rata i neodržavanje dobara te 33,7% štetu koja se odnosila na život i zdravlje ljudi (Družić, 2004.).

⁷ *Narodne novine* (2003.), Strategija razvitka Republike Hrvatske "Hrvatska u 21. stoljeću" – Strategija razvitka mirovinskog sustava i sustava socijalne skrbi. Zagreb: *Narodne novine* d.d., br. 97/03. Vlada RH je ovaj dokument usvojila u svibnju 2002. godine, a o njemu je u lipnju 2002. godine raspravljao i Hrvatski sabor.

⁸ *Statistički ljetopis 2007*. Zagreb: DZS RH.

⁹ Dodatak se odnosi na mirovine ostvarene od 1. siječnja 1999. prema Zakonu o mirovinskom osiguranju te primjene Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o mirovinskom osiguranju (*Narodne novine*, br. 35/08), prema kojem se od 1. siječnja 2008. povećavaju prijevremene starosne mirovine, najniže mirovine i invalidske mirovine zbog profesionalne nesposobnosti za rad za vrijeme zaposlenja.

¹⁰ Prema ovom modelu mirovine se usklađuju po stopi koja se dobiva kao polovica zbroja stope promjene prosječnog indeksa potrošačkih cijena u prethodnom polugodištu i stope promjene prosječne bruto plaće svih zaposlenih u prethodnom polugodištu, u odnosu na polugodište koje mu prethodi.

¹¹ *Vdovska pokojnina* (slo.) – vrsta obiteljske mirovine, reformom izdvojena s namjerom ostvarivanja dodatnih prava za preživjeloga bračnog druga.

¹² *Službeni glasnik* (2003., 2004., 2005., 2006.), Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju, Beograd: *Službeni glasnik*, br. 34/2003, 64/2004 – odluka USRS i 84/2004 – dr. zakon, 85/2005, 101/2005 – dr. zakon i 63/2006 – odluka USRS.

¹³ *Narodne novine* (2003.), Strategija razvitka Republike Hrvatske "Hrvatska u 21. stoljeću" – Strategija razvitka mirovinskog sustava i sustava socijalne skrbi. Zagreb: *Narodne novine* d.d., br. 97/03.

¹⁴ Primjerice, snižavanje dobne granice za ostvarivanje prava na starosnu mirovinu za roditelje koji su se najmanje pet godina skrbili za dijete, a granica se dodatno snižava brojem djece.

¹⁵ Primjerice, u RH Zakonom o dodatku na mirovine ostvarene prema Zakonu o mirovinskom osiguranju (*Narodne novine*, broj 79/07), Zakonom o povećanju mirovina radi otklanjanja razlika u razini mirovina ostvarenih u različitim razdobljima (*Narodne novine*, broj 127/00), kao i isplatom umirovljeničkih božićnica.

LITERATURA

- Anušić, Z., O'Keefe, P. i Madžarević-Šujster, S. (2003.), *Pension Reform in Croatia*. Social Protection Discussion Paper Series, Washington: World Bank.
- Arsić, V. (2005.), Pretpostavke i perspektive reforme penzijskog sistema u Srbiji. *Finansije*, LX (1-6): 58-71.
- Artus, P. (1996.), Financiranje mirovina, štednja i rast. *Revija za socijalnu politiku*, 3 (2): 167-172.
- Bejaković, P. (2000.), Dosadašnja kretanja broja umirovljenika i mirovina u Hrvatskoj i demografske odrednice budućih kretanja. *Financijska teorija i praksa*, 24 (3): 475-505.
- Bejaković, P. (2002.a), Iskustva i pouke iz reformi mirovinskih sustava u tranzicijskim zemljama. *Financijska teorija i praksa*, 26 (2): 405-434.
- Bejaković, P. (2002.b), *Istraživanje: Reforma mirovinskog sustava i održivi proračun* [online]. Zagreb: Institut za javne financije. Dostupno na: <http://www.ijf.hr/index.php?ime=79> (16. ožujka 2009.)
- Chicon, M., Hagemeyer, K. i Ruck, M. (1998.), *Social Protection and Pension Systems in Central and Eastern Europe*, Budapešt: ILO.
- Dolenc, P. i Vodopivec, M. (2005.), Isplati li se u Sloveniji raditi? *Financijska teorija i praksa*, 29 (4): 399-420.
- Družić, G. (2004.), *Hrvatska obratnica*, Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Državni zavod za statistiku RH (2007.), *Statistički ljetopis 2007.*, Zagreb: DZS RH.
- Dular, M. (1985.), Uvod. U: B. Špicar (ur.), *Monografija socijalnog osiguranja SFRJ*. Sarajevo: Savez zajednica penzijskog i invalidskog osiguranja Jugoslavije i Savez zajednica zdravstvenog osiguranja i zdravstva Jugoslavije.
- European Commission – Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities (2006.), *Adequate and Sustainable Pensions: Synthesis Report 2006.*, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- Fultz, E. i Ruck, M. (2000.), *Pension Reform in Central and Eastern Europe: An Update on the Restructuring of National Pension Schemes in Selected Countries*, Budapešt: International Labour Organization.
- Fultz, E. i Ruck, M. (2002.), *Reforming Worker Protections: Disability Pensions in Transformation*, Budapešt: International Labour Organization.
- Fultz, E. (2002.), *Pension Reform in Central and Eastern Europe – Volume 2, Restructuring of Public Pension Schemes: Case Studies of the Czech Republic and Slovenia*, Budapešt: International Labour Organization.
- Fultz, E. (2006.), *The Gender Dimensions of Social Security Reform, Volume 2, Case Studies of Romania and Slovenia*, Budapešt: International Labour Organization.
- Holzmann, R. (2004.), *Toward a Reformed and Coordinated Pension System in Europe: Rationale and Potential Structure*, Washington: World Bank.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 20 (2011),
BR. 1 (111),
STR. 113-135

DUJMOVIĆ, F.:
POLITIKA REFORME...

Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje – Središnja služba (2007.), *Godišnje izvješće Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje za 2006. godinu*, Zagreb: HZMO.

Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje – Središnja služba (2008.a), *Godišnje izvješće Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje za 2007. godinu*, Zagreb: HZMO.

Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje – Središnja služba (2008.b), *Statističke informacije Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje br. 1, 2, 3, 4*, Zagreb: HZMO.

Ilijić, S. (2005.), Reforma penzijskog sistema. *Pravni informator*, 12 (8), Dostupno na: http://www.informator.co.yu/informator/tekstovi/reforma_1205.htm (16. srpnja 2007.)

International Labour Organization (2005.a), *Social Security Governance: A Practical Guide for Board Members of Social Security Institutions in Central and Eastern Europe*, Budapest: ILO.

International Labour Organization (2005.b), *Social Security Spending in South Eastern Europe: A Comparative Review*, Budapest: ILO.

Janković, V. (2003.), Organizacija javnih fondova u reformisanom penzijskom sistemu Srbije. *Pravni informator*, 9 (6), Dostupno na: http://www.informator.co.yu/informator/tekstovi/fondovi_903.htm (16. srpnja 2007.)

Kidrič, D. (2000.), Mirovinska reforma u Sloveniji: model ili jedinstveno ostvarenje? *Financijska teorija i praksa*, 24 (3): 343-354.

Marušić, Lj. i Rismondo, M. (2004.), Kandidatura Hrvatske za Europску uniju i hrvatski mirovinski sustav. *Mirovinsko osiguranje*, prosinac, 8: 29-45.

Mastilović, B. (2000.), Problem usklađivanja mirovina. *Odojetnik: glasilo, časopis Hrvatske odvojetničke komore*, 73 (7/8): 40-50.

Ministarstvo finansija Republike Srbije (2007.), *Memorandum o budžetu i ekonomskoj i fiskalnoj politici za 2008. godinu sa projekcijama za 2009. i 2010. godinu*, Beograd: RSME.

Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve (1997.), *The White Paper on Pension reform*, Ljubljana: MDDSZ.

Müller, K. (2002.), Beyond Privatization: Pension Reform in the Czech Republic and Slovenia. *Journal of European Social Policy*, 12 (4): 293-306.

Narodne novine (2003.), Strategija razvitka Republike Hrvatske "Hrvatska u 21. stoljeću" – Strategija razvitka mirovinskog sustava i sustava socijalne skrbi, Zagreb: *Narodne novine d.d.*, br. 97/03.

Narodne novine (1999., 2000., 2003. i 2004.), Zakon o obveznim i dobrovoljnim mirovinskim fondovima – ZODMF, Zagreb: *Narodne novine d.d.*, br. 49/99, 63/00, 103/03 i 177/04.

Orenstein, M. A. (2005.), The New Pension Reform as Global Policy. *Global Social Policy*, 5 (2): 175-202.

Palacios, R. i Sluchynsky, O. (2006.), *Social Pensions Part I: Their Role in the Overall Pension System*, Washington: World Bank.

Pascall, G. i Kwak, A. (2005.), *Gender Regimes in Transition in Central and Eastern Europe*, Bristol: The Policy Press, University of Bristol.

Prijatelj, J. (2000.), *Pokojninsko in invalidsko zavarovanje 2000*. 1. izd., Ljubljana: Center Marketing International.

Puljiz, V. (2005.), Mirovinski sustav. U: V. Puljiz, G. Bežovan, Z. Šućur i S. Zrinščak (ur.), *Socijalna politika. Povijest, sustavi, pojmovnik*. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Puljiz, V. (2007.), Hrvatski mirovinski sustav: korijeni, evolucija i perspektive. *Revija za socijalnu politiku*, 14 (2): 163-192.

Rakonjac-Antić, T. (2004.), *Dobrovoljno penzijsko osiguranje – aktuarska i finansijska analiza*, Beograd: Ekonomski fakultet.

Republički fond za penzijsko i invalidsko osiguranje zaposlenih (2007.), *Izveštaj o finansijskom poslovanju Republičkog fonda za penzijsko i invalidsko osiguranje zaposlenih za 2006. godinu*, Beograd: RFPIO.

Rismondo, M. (1999.), Reforma mirovinskog osiguranja u Sloveniji. *Revija za socijalnu politiku*, 6 (2): 147-156.

Rismondo, M. (ur.) (2002.), *80 godina mirovinskog osiguranja u Hrvatskoj: 1922. – 2002.*, Zagreb: HZMO (suradnici: N. Bagarić, Z. Brkašić, J. Dukić, A. Škembar, L. Klanac, V. Mrša).

Rismondo, M. (2007.), *Zakon o mirovinskom osiguranju: redakcijski pročišćeni tekst*, Zagreb: Narodne novine d.d.

Samodol, A. (2000.), Reforma mirovinskog sustava ili reforma finansijskog tržišta. *Financijska teorija i praksa*, 24 (3): 383-394.

Sljepčević, V. (1998.), *Hrvatski mirovinski sustav*, Zagreb: Dival.

Službeni glasnik (2004.), *Zakon o dobrovoljnim penzijskim fondovima i penzijskim planovima*, Beograd: *Službeni glasnik RS*, br. 85/2004.

Službeni glasnik (2003., 2004., 2005. i 2006.), *Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju*, Beograd: *Službeni glasnik RS*, br. 34/2003, 64/2004 – odluka USRS i 84/2004 – dr. zakon, 85/2005, 101/2005 – dr. zakon i 63/2006 – odluka USRS.

Službeni list SFRJ (1982., 1985. i 1987.), *Zakon o osnovnim pravima iz mirovinskog i invalidskog osiguranja*, Beograd: *Službeni list SFRJ*, br. 23/82, 77/82, 75/85 i 8/87.

Službeni list SFRJ (1986.), *Zakon o obvezama federacije za mirovine boraca*, Beograd: *Službeni list SFRJ*, br. 39/74, (ispr. 46/74), 68/81, 57/83 i 9/86.

Stanovnik, T. (2000.), Mirovinski sustav i mirovinska reforma u Sloveniji. *Financijska teorija i praksa*, 24 (3): 329-341.

Stropnik, N. i Stanovnik, T. (2002.), *Combating Poverty and Social Exclusion – Volume 2, A Case Study of Slovenia*, Budapest: International Labour Organization.

Svetlik, I. (1993.), Reform of Social Policy in Slovenia: A Soft Approach. *Journal of European Social Policy*, 3 (3): 195-208.

Škembar, A. (ur.) (1988.), Analiza o primjeni sistema mirovinskog i invalidskog osiguranja. *Solidarnost*, 15 (4): 3-47.

Škembar, A. (ur.) (1990.), Mirovinsko i invalidsko osiguranje u uvjetima tržišne privrede. *Solidarnost*, 16 (4): 2-5.

Škembar, A. (2000.), Kriza i reforma mirovinskog sustava na tri oslonca. *Financijska teorija i praksa*, 24 (3): 439-454.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 20 (2011),
BR. 1 (111),
STR. 113-135

DUJMOVIĆ, F.:
POLITIKA REFORME...

Škembar, A. (2004.), Makro-ekonomski, demografski i socijalno-politički aspekti procesa mirovinske reforme. *Mirovinsko osiguranje*, rujan, 7: 3-16.

Šućur, Z. (1999.), Englesko-hrvatski pojmovnik socijalne politike. *Revija za socijalnu politiku*, 6 (2): 207-213.

Uradni list (2006.a), Zakon o pokojninskom in invalidskom zavarovanju – ZPIZ-1, Ljubljana: *Uradni list RS*, br. 109/2006, ZPIZ-1-UPB4.

Uradni list (2006.b), Zakon o investicijskih skladih in družbah za upravljanje – ZISDU-1-UPB1 – pročišćeni tekst, Ljubljana: *Uradni list RS*, br. 26/2005.

Vehovec, M. (ur.) (2008.), *New Perspectives on a Longer Working Life in Croatia and Slovenia*, Zagreb: Ekonomski institut i Friederich-Ebert-Stiftung.

World Bank (1994.), *Averting the Old Age Crisis: Policies to Protect the Old and Promote Growth*. A World Bank Policy Research Report, Washington: Oxford University Press for WB.

Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije (2007.), *Letno poročilo Zavoda za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije – 2006.*, Ljubljana: ZIPZS

Pension System Reform Policies: Comparative Analysis of Croatia, Slovenia and Serbia

Filip DUJMOVIĆ

Croatian Pension Insurance Institute – Central Office, Zagreb

The main subject in this paper is the transformation of the pension systems in Croatia, Slovenia and Serbia, which followed after Yugoslavia broke up. The process of establishing the new pension system was made on the foundations of the PAYG system, which was effective in the whole territory of former Yugoslavia. The outcomes of these reforms were different despite the influence of the World Bank advice (multi pillar system, transferring the financial base from government to individual, diversification of financial investment). In the paper, the emphasis is on the demographic and financial sustainability with many statistical data. It is concluded that Croatia is trying to resolve the pension system problems by introducing the mandatory funded pillar scheme, which must not be abandoned because of the transitional cost over the years, which would then have been futile. Slovenia introduced only the voluntary funded pillar, but because of bad demography in the future, the first pillar might become a large burden. Serbia also introduced only the voluntary funded pillar, but the reason for abandoning the idea of introducing the mandatory funded pillar was the inability to fund the transitional costs. Nevertheless, this option is not yet

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 20 (2011),
BR. 1 (111),
STR. 113-135

DUJMOVIĆ, F.:
POLITIKA REFORME...

completely abandoned. The success of the pension reform will be shown in the future when the workers who participated in the new systems most of their working lives become retired.

Keywords: pensions, pension reform, Croatia, Slovenia, Serbia

Reformpolitik zur Umgestaltung des Rentensystems: Eine komparative Analyse der Rentensysteme in Kroatien, Slowenien und Serbien

Filip DUJMOVIĆ

Kroatische Rentenversicherungsanstalt – Zentrale, Zagreb

Diese Arbeit widmet sich den Problemen der Umgestaltung der Rentensysteme in Kroatien, Slowenien und Serbien, die nach dem Zerfall Jugoslawiens anstand. Die Entstehung gesonderter Rentensysteme ging zurück auf einen einheitlichen Fonds zur Sicherung der generationsübergreifenden Solidarität, der auf dem ehemaligen jugoslawischen Staatsgebiet existierte. Die Reformpolitiken der einzelnen Nachfolgestaaten hatten unterschiedliche Rentensysteme zur Folge, wenn sie auch alle demselben einheitlichen System entsprangen und wenn auch in jedem der genannten Staaten internationale Banken bei der Art und Weise der Rentenreform ihren Einfluss geltend machten (verschiedene Rentenfonds, Übertragung der Finanzsicherheit vom Staat auf den Einzelnen, diversifizierte Investitionen). In der vorliegenden Präsentation der Thematik liegt die Betonung auf demografischen Gegebenheiten und auf der finanziellen Nachhaltigkeit der einzelnen Rentensysteme, was an einer ganzen Reihe statistischer Angaben anschaulich gemacht wird. Der Verfasser schließt mit der Feststellung, dass man in Kroatien versucht hat, die Probleme im Rentensystem mit der Einführung einer Pflichtversicherung zu lösen. Dieser Grundsatz muss beibehalten werden, um ein Scheitern der Übergangsregelungen mitsamt ihrem Kostenaufwand zu verhindern. In Slowenien hingegen gründet sich die Rentenversicherung auf freiwilligen Beitragsleistungen, doch infolge der schwachen Geburtenrate und der Fragilität des Rentensystems könnten sich in Zukunft die Kosten der primären Altersversorgung als untragbar erweisen. Auch in Serbien gründet sich die Rentenversicherung auf freiwilligen Beitragsleistungen, doch besteht der Unterschied zu Slowenien darin, dass man die Einführung eines zusätzlichen Rentenfonds nicht gänzlich ausgeschlossen hat. Ob die jeweiligen Rentenreformen erfolgreich waren, wird sich zeigen, wenn diejenigen Generationen in Rente gehen, die die Mehrzahl ihrer Arbeitsjahre in den neuen Rentensystemen verbracht haben.

Schlüsselbegriffe: Rente, Rentenreformen, Kroatien, Slowenien, Serbien